

**ASEISTAKIELTÄYTYJÄLIITON LAUSUNTO
SIVIILIPALVELUSLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMINEN
-TYÖRYHMÄN MIETINNÖSTÄ**

Aseistakieltäytyjäliitto ry
http://www.aseistakieltaytyjaliitto.fi/sivari/sivarilaki_lausunto.pdf
9.3.2007

Sisällysluettelo

UUDISTUKSEN TARPEELLISUUS JA KESKEISET RATKAISUT	4
SIVIILIPALVELUSLAKITYÖRYHMÄN TOIMEKSIANTO JA JATKOVALMISTELUN PAINOPISTEITÄ	4
EHDOTETTujen MUUTOSTEN ARVIOINTIA	5
1. Palvelusaika.....	5
2. Aseistakieltäytyjien sodanaikainen asema.....	6
3. Kriisivalmiudet, koulutus ja kertausharjoitusvelvoite.....	7
4. Siviili- ja lisävaranto, palvelus ylimääräisen harjoituksen ja liikekannallepanon aikana..	8
5. Majoituskustannusten korvaaminen.....	9
6. Rangaistus- ja kurinpitojärjestelmä.....	9
SÄÄNNÖKSET JA YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	10
1 LUKU YLEISET SÄÄNNÖKSET	10
1 § Soveltamisala.....	10
2 § Siviilipalveluksen sisältö.....	11
3 § Siviilipalvelusaika.....	11
2 LUKU SIVIILIPALVELUSVIRANOMAISET	12
5 § Työministeriö ja siviilipalvelusasiain neuvottelukunta.....	12
7 § Siviilipalveluspaikat.....	12
8 § Siviilipalvelushakemuksen käsittely ja siviilipalveluspaikkaoikeuden poistaminen....	12
9 § Siviilipalvelusvelvollisten sijoitusvelvollisuus.....	13
3 LUKU SIVIILIPALVELUSVELVOLLISUUDEN ALKAMINEN JA SIVIILIPALVELUSPAIKAN MÄÄRÄYTYMINEN	13
11 § Siviilipalvelukseen hakeminen.....	13
12 § Siviilipalvelushakemuksen käsittely.....	13
15 § Siviilipalveluspaikan siirto.....	13
4 LUKU SIVIILIPALVELUSHAKEMUKSEN KÄSITTELY ERITYISOLOISSA	13
17 § Siviilipalvelukseen hakeminen erityisoloissa.....	13
20 § Siviilipalvelushakemuksen käsittely vakaumuksentutkintalautakunnassa.....	14
5 LUKU PALVELUSKELPOISUUS, VAPAUTTAMINEN JA LYKKÄYS SIVIILIPALVELUKSEN SUORITTAMISESTA	14
23 § Terveystarkastus.....	14
24 § Huumetestit.....	15
25 § Vapauttaminen palveluskelpoisuuden puuttumisen perusteella.....	15
29 § Toisen valtion kansalaisuuteen vetoaminen.....	15
30 § Lykkäyksen hakeminen.....	15
6 LUKU SIVIILIPALVELUKSEN SUORITTAMINEN JA SIVIILIPALVELUSVELVOLLISUUDEN PÄÄTTYMINEN	16
37 § Siviilipalvelusvelvollisen työ- ja vapaa-aika sekä työturvallisuus.....	16
38 § Lomat.....	16
39 § Siviilipalveluksen suorittaminen ulkomailla.....	16
42 § Kotiuttaminen.....	17
7 LUKU SIVIILIPALVELUSVELVOLLISEN YLLÄPITO JA ETUUDET	17
44 § Siviilipalvelusvelvollisten ylläpito.....	17
45 § Ylläpitokustannusten jakautuminen valtion ja palveluspaikkojen välillä.....	17
46 § Päiväraha ja ruokaraha.....	18
47 § Terveystenhoito.....	18
51 § Maksuttomat lomamatkat.....	18
8 LUKU KERTAUSKOULUTUS	18
56 § Kertauskoulutuksen tarkoitus.....	18
57 § Kertauskoulutusvelvollisuus.....	19

59 § Kertauskoulutuksesta vapauttaminen.....	19
9 LUKU YLIMÄÄRÄINEN HARJOITUS JA PALVELUS LIIKEKANNALLEPANON AIKANA.....	19
10 LUKU PALVELUSRIKKOMUKSET JA KURINPITO.....	19
11 LUKU SIVIILIPALVELUSVELVOLLISUUDEN RIKKOMINEN.....	20
72 § Siviilipalveluksesta kieltäytyminen.....	20
76 § Rikosilmoitus.....	21
79 § Siviilipalveluksesta kieltäytymistä ja siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset.....	22
84 § Oikeudenkäynti ja tuomioistuimen ja virallisen syyttäjän tiedonantovelvollisuus.....	22
12 LUKU REKISTERIT JA TIETOSUOJA.....	22
86 § Rekisterinpitäjät.....	22
88 § Rekisterin tietosisältö.....	22
90 § Tietojen poistaminen siviilipalvelusrekisteristä.....	23
91 § Ulkopuoliset tietolähteet.....	23
92 § Tietojen luovuttaminen.....	23
13 LUKU MUUTOKSENHAKU.....	24
94 § Muutoksenhaku siviilipalveluskeskuksen tai siviilipalveluspaikan päätökseen.....	24
95 § Muutoksenhaku kurinpitorangaistukseen.....	24
14 LUKU ERINÄISET SÄÄNNÖKSET.....	24
97 § Hakeutuminen asevelvollisuuslain tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaiseen palvelukseen.....	24
15 LUKU VOIMAANTULO- JA SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET.....	24
103 § Siirtymäsäännökset.....	24

UUDISTUKSEN TARPEELLISUUS JA KESKEISET RATKAISUT

SIVIILIPALVELUSLAKITYÖRYHMÄN TOIMEKSIANTO JA JATKOVALMISTELUN PAINOPISTEITÄ

Työryhmän toimeksianto on osoittautunut monin tavoin ongelmalliseksi. Työryhmän tuli selvittää ne muutostarpeet, joita vireillä oleva asevelvollisuuslain uudistaminen aiheuttaa siviilipalveluslainsäädäntöön. Käytännössä työryhmä otti lähtökohdaksi monia asevelvollisuuslakitoimikunnan muovaamia ratkaisuja. Eräin kohdin perustellaan yhdenvertaisuudella myös palvelusolojen yksityiskohtien yhdensuuntaistamista. Muiden asevelvollisten asemassa tapahtuvien – tai tapahtuvaksi aiottujen – muutosten noudattaminen siviilipalveluslain uudistamisessa edellyttää kuitenkin välttämättä palvelusolojen vertailukelpoisuutta. Lähinnä silloin voi olla kysymys etuuskien yhdenvertaisesta turvaamisesta.

Voimassaolevan lain lähtökohta oli siviilipalveluksen kehittäminen itsenäisenä palvelusmuotona, jolloin luovuttiin periaatteesta, että siviilipalvelusmiehiin olisi sovellettavissa suoraan samoja sääntelyjä kuin varusmiehiin (HE 149/1991 vp, 1. Esityksen yhteiskunnallinen merkitys).

Asevelvollisuuslakitoimikunta sai mietintönsä valmiiksi maaliskuussa 2006 ja hallituksen esitys asevelvollisuuslaiksi annettiin eduskunnalle kolme päivää ennen kuin [siviilipalveluslakityöryhmän mietintö](#) luovutettiin työministeriölle. Asevelvollisuuslakiesitystä ei ehdittäne käsitellä tällä vaalikaudella, kun taas siihen läheisesti liittyviä lakeja saataneen vielä näillä valtiopäivillä hyväksytyksi. Myös siviilipalvelusvelvollisten poikkeusolojen aikaiseen asemaan liittyvä valmiuslain uudistaminen on siirtynyt seuraavalle eduskunnalle.

Toisiinsa liittyvien lakien säätämisen prosessin eriytyminen tulee ottaa huomioon paitsi hidasteena myös mahdollisuutena siviilipalveluksen sisällölliseen kehittämiseen itsenäisenä palvelusmuotona. Esimerkiksi ehdotti työasiainvaliokunta nykyistä lakia säädettäessä, että mahdollisuudet suorittaa siviilipalvelua ulkomailla kehitys yhteistyötehtävissä, (TyVL 3/1991 vp), mitä ei vielä ole tehty Siviilipalvelusmiesten osallistumismahdollisuuksien selvittämistä siviilikriisinhallintaan on edellytetty useissa eduskunnan elinten kannanotoissa (UaVM 17/2003 vp, UaVL 4/2004 vp, PuVM 1/2004 vp), minkä hallitus on torjunut nojautuen tätä nykyä yksipuolisesti pelastus- ja poliisitoimeen keskittyneisiin valmiuksiin. Siviilipalvelusvelvollisten käyttäminen ympäristötehtävissä on jäänyt julkisessa keskustelussa vähälle huomiolle.

Toimeksiantoon kuului selvittää mm. siviilipalvelusrekisteriuudistuksen aiheuttamat säännöstekniset muutostarpeet sekä tehdä ehdotus muista siviilipalveluslainsäädäntöön tarpeellisista rakenteellisista ja sisällöllisistä muutoksista. Juuri viime mainittuun olisi työryhmän tullut saada keskittyä enemmän. Tekninen ja muista ratkaisuista riippuva – sinänsä palveluksen järjestämisen käytännön ja perusoikeuksien kanalta tärkeä – oli toimeksiannossa keskeisimpiin tarpeisiin nähden korostetussa asemassa. Tällä oli vaikutuksia työskentelyn painottumiseen eri vaiheissa. Näistäkin syistä jatkovalmisteluun saatu aikalisä on tarpeen.

Ennen uuden lain säätämistä tarvittaisiin kokemukseräistä . tilastollista ja tapauskohtaista – tietoa muun muassa etuisuuksiin, palveluskelpoisuuden tarkastamiseen ja rangaistusjärjestelmään liittyvistä käytänteistä ja ongelmista sekä muistakin palvelusoloista. Siviilipalveluksen koulutusjakson uudistamisessa lienee tarkoitus käyttää apuna siviilipalvelusmiesten omia arvioita, mikä on muissakin yhteyksissä tarpeen.

EHDOTETTujen MUUTOSTEN ARVIOINTIA

Nykyinen siviilipalveluslaki on monessa suhteessa erittäin ongelmallinen, ja sen uudistaminen välttämätöntä. Työryhmän esittämä mietintö siviilipalveluslainsäädännön uudistamisesta ei joistakin myönteisistä piirteistään huolimatta kuitenkaan riitä korjaamaan nykyisen tilanteen ongelmia. Lisäksi se saattaa luoda kokonaan uusia ongelmia.

Aseistakieltäytyjäliiton käsityksen mukaan lakiehdotuksen keskeisimpiä kohta ovat palvelusaika, aseistakieltäytyjien sodanaikainen asema, siviilipalvelusmiesten kriisivalmiudet ja kertauskoulutus, ”siviili-” ja ”lisävaranto” –kategorioiden perustaminen siviilipalvelusmiehiä varten, majoituskustannusten korvaaminen ja rangaistusjärjestelmä.

1. Palvelusaika

Lakiehdotuksen (3§) mukaan palvelusaika olisi jäämässä entiselleen, vaikkakin se jaettaisiin siviilipalvelukseen ja kertauskoulutukseen. Paineet palvelusajan merkittävälle lyhentämiselle ovat kuitenkin ilmeiset.

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on marraskuussa 2004 todennut Suomen siviilipalveluksen pituudeltaan syrjiväksi ja näin ollen kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen vastaiseksi. Asiaan ovat kiinnittäneet huomiota myös Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea, joka on vuonna 2004 todennut ettei siviilipalvelusaika ole Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukainen sekä Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Alvaro Gil-Robles vuonna 2001 ja uudelleen 2006. Varusmiespalvelusta huomattavasti pidempää siviilipalvelusaikaa ei siis "saateta" pitää rangaistuksenomaisena Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella kuten lakiehdotuksen perusteluissa todetaan (s. 44), vaan sitä pidetään sellaisena.

Rangaistuksenluontoinen siviilipalvelusaika on osaltaan vaikuttanut myös totaalikieltäytymisen voimakkaaseen yleistymiseen: 2000-luvulla jokaisena vuonna vankeuteen on tuomittu yli 50 aseistakieltäytyjää. Ihmisoikeusjärjestö Amnesty International on todennut vuosittain useita vangittuja suomalaisia aseistakieltäytyjiä mielipidevangiksi siviilipalveluksen rangaistuksenomaisen keston johdosta.

Palveluksen kokonaiskesto määrittää ajan, jonka palvelusta suorittava on poissa työelämästä ja opiskelusta, ja on näin ollen ainoa objektiivinen mittari siviili- ja varusmiespalveluksen välillä. Palveluksen suorittamisen "kokonaisrasittavuus" ja tosiasiallinen sisältö vaihtelevat palvelusmuotojen sisällä niin paljon, että muunlaiset "rasittavuusvertailut" palvelusmuotojen välillä ovat mahdottomia ja tarkoitushakuisia. Tällaiset julkisuudessa ja muualla silloin tällöin esitetyt "rasittavuusvertailut" eivät perustu myöskään minkäänlaisiin selvityksiin ja ovat näin ollen lähinnä mielipiteen luontoisia.

Ylläsanotuin perusteella Aseistakieltäytyjäliiton näkemyksen mukaan ei ole perusteita sille, miksi siviilipalvelusajan tulisi olla pidempi kuin yleisin varusmiesten palvelusaika (180 vrk). Saman näkemyksen on omaksunut mm. Euroopan parlamentti, jonka vuonna 1994 hyväksymän kannan mukaan siviilipalveluksen ei tulisi olla lainkaan varusmiespalvelusta pidempi (nk. de Gucht -päätöslauselma).

Lakiehdotuksen yhteydessä pyydetään lausuntoa myös siitä, että siviilipalvelusaika lyhennettäisiin 11 kuukauteen. Tällainen lyhennys olisi askel parempaan suuntaan ja saattaisi helpottaa nykytilanteen ongelmia, vaikkei riittäisikään luomaan palvelusajan suhteen varusmiespalveluksen

kanssa yhdenvertaista siviilipalvelusta.

2. Aseistakieltäytyjien sodanaikainen asema

Lakiehdotuksen (1§) mukaan osa aseistakieltäytyjistä vapautettaisiin sotilaallisesta palveluksesta kaikissa tilanteissa, kun tällä hetkellä vapautus koskee vain rauhan aikaa. Tämä muutos, jota myös YK:n ihmisoikeuskomitea on vaatinut, on luonnollisesti toteutettava ja on myönteistä, että se sisältyy lakiehdotukseen.

Parannus on kuitenkin jäämässä puolitiehen, sillä ehdotuksen mukaan (17–21§) kriisitilanteessa jätetyt siviilipalvelushakemukset alistettaisiin vakaumuksentutkintalautakunnan käsiteltäväksi. Vakaumuksentutkintalautakunta voisi käsitellä myös sellaisten varusmiespalveluksen suorittaneiden, jo siviilipalvelukseen hyväksytyjen aseistakieltäytyjien hakemukset, jotka eivät ole rauhan aikana ehtineet suorittaa siviilipalveluksen osaksi ehdotettua "kertauskoulutusta".

Lakiehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa vakaumuksentutkintalautakunnan tarpeellisuutta perustellaan sotilaallisella tarkoituksenmukaisuudella (s. 54. "jotta puolustusvoimien erityisolojen toimintakyky voitaisiin turvata, ehdotetaan siviilipalvelushakemuksen käsittely erityisolosuhteissa säänneltävän tavallisesta menettelystä poikkeavalla tavalla"). Useammin kuin kerran todetaan myös se, että sotilaallinen tarkoituksenmukaisuus voi vaikuttaa lautakunnan hakemuksista tekemiin päätöksiin (s. 55 "käytännössä vakaumuksentutkinta voisi olla yhteydessä puolustusvoimiin selvittääkseen puolustusvoimien erityisolojen aikaiset henkilöstötarpeet mainitun ryhmän osalta"; s. 56–57 "arvioinnissa tulisi myös ottaa huomioon käsillä olevan uhkatekijän luonne ja kesto sekä sen vaikutus yhteiskuntaan").

Toisin sanoen, lakiehdotuksen mukaan vakaumuksentutkintalautakunnan ei ole tarkoitus tehdä ratkaisujaan vain hakijan vakaumuksen perusteella, vaan sen päätöksiin voi vaikuttaa se, millaisen koulutuksen hakija on saanut armeijassa ja kuinka merkittäväksi lautakunta arvioi hänen merkityksensä puolustusvoimien "toimintakyvyn turvaamisen" kannalta. Tämän jälkeen lienee jo varsin turhaa olla huolissaan "yhdenvertaisuudesta hakijoiden välillä" (s. 54), puhua "erilaisten vakaumusten tasapuolisesta kohtelusta" (s. 56) tai pyrkiä "arvioimaan objektiivisesti hakijan subjektiivista vakaumuskäsitystä" (s. 56).

Vakaumuksentutkintalautakuntien tarpeellisuutta ja luonnetta arvioitaessa on otettava huomioon myös niistä 1980-luvulla ja aikaisemmin saadut huonot kokemukset. Jo vuonna 1987 voimaan astunutta väliaikaista siviilipalveluslakia säädettäessä todettiin, ettei toisen henkilön vakaumuksen tutkinnan oltu katsottu olevan riittävän kestävästi ja objektiivisesti perusteltavissa.

Yllä sanotun perusteella Aseistakieltäytyjäliitto pitää lakiehdotuksessa esitettyä poikkeusolojen vakaumuksentutkintalautakuntaa tarpeettomana ja aseistakieltäytyjien omantunnon vapautta vaarantavana. Mikäli lautakunta kuitenkin perustetaan, sen toiminta tulee laissa ja lain perusteissa määrätä tapahtuvan niin, että sen tarkoitus todellakin on selvittää hakijoiden vakaumuksia tasapuolisesti ja objektiivisesti ja se tekee päätöksensä nimenomaan näiden vakaumusten perusteella vailla muita asiaan vaikuttavia tekijöitä. Ottaen huomioon, että suuren miesmäärän liikekannallepanoa tosiasiallisesti edellyttävän sotilaallisen kriisin todennäköisyyttä voidaan pitää erittäin vähäisenä, vakaumuksentutkinnasta voitaneen luopua sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeiden siitä kärsimättä.

Aikaisemmista vakaumuksentutkintalautakunnista saadut kokemukset eivät viittaa siihen, että sotilasjäsenen mukanaolo lautakunnassa edesauttaisi hakijoiden tasapuolista kohtelua, joten sotilasjäsen tulee poistaa lautakunnan kokoonpanosta. Lautakunnan päätöksistä on oltava mahdollisuus valittaa ja hakijat on hakemuksen käsittelyn ajaksi kaikissa tapauksissa vapautettava armeijapalveluksesta. Normaalioloissa siviilipalvelukseen hyväksytyjen vakaumuksentutkinta on poistettava laista.

Lisäksi Aseistakieltäytyjäliitto haluaa kiinnittää huomiota voimassa olevan asevelvollisuuslain 39§:n mukaan "asevelvollisuudesta kieltäytymisestä" tuomittuihin totaalikieltäytyjien asemaan. Myös heidät tulee vapauttaa armeijapalveluksesta ehdottomasti kaikissa tilanteissa.

3. Kriisivalmiudet, koulutus ja kertausharjoitusvelvoite

Lakiehdotuksen mukaan siviilipalvelukseen sisällytetään kriisitilanteisiin valmistavaa koulutusta. Kriisitilanteiden aikana siviilipalvelusmiehet toimisivat siviiliviranomaisten kriisiorganisaatioissa. Aseistakieltäytyjäliitto ei lähtökohtaisesti vastusta kriisitilanteisiin valmistavan koulutuksen antamista siviilipalvelusmiehille. Kuitenkin tulee selvittää, kuinka suuri tarve tällaiseen koulutukseen todellisuudessa on. Mikäli se katsotaan tarpeelliseksi, annettavan koulutuksen tulee olla sisällöltään sellaista, ettei se vaaranna siviilipalveluksen asemaa armeijapalveluksesta vakaumuksellisista syistä kieltäytyneille aseistakieltäytyjille sopivana palvelusmuotona. Lakiehdotus on tältä osin varsin ongelmallinen.

Monet aseistakieltäytyjät ajattelevat, että turvallisuus on käsitettävä perinteellistä sotilaallista turvallisuutta laajemmin – epätodennäköisiä sotilaallisia uhkakuvia todellisempia vaaroja ovat nykyisin esim. ympäristön tuhoutumiseen tai sosiaalisiin ongelmiin liittyvät uhkat, joten turvallisuutta ja maanpuolustusta on mahdollista edistää muutenkin kuin sotilaallisiin uhkiin varautumisen keinoin. Tämä näkemys on huomioitu nykyisessä siviilipalveluslaissa, sillä hallituksen esityksen perustelussa vuodelta 1991 todetaan: "Tarkoituksena (siviilipalveluslakiesityksessä) on ottaa huomioon ne vakaumukselliset syyt, jotka estävät maanpuolustusvelvollisuuden keskeisenä sisältönä olevan aseellisen palveluksen suorittamisen. Maanpuolustamisen voidaan ymmärtää tarkoittavan siviilipalveluksessa esimerkiksi pyrkimystä rauhan edistämiseen, kansainvälistä vastuuntuntoa, ympäristönsuojelua ja käytännön kansalaisvalmiuksien kehittämistä." Ajatus turvallisuudesta sotilaallista turvallisuutta laajempaan käsitteeseen on Aseistakieltäytyjäliiton käsityksen mukaan omaksuttu varsin laajasti myös mm. eduskunnan hyväksymissä turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa.

Kuitenkin nyt käsiteltävässä siviilipalveluslakiehdotuksessa kriisit, joita varten siviilipalvelusmiehille haluttaisiin antaa kriisivalmiuksia tunnutaan mieltävän ensisijaisesti sotilaallisiksi kriiseiksi ja siviilipalvelusmiehille kaavailtava koulutus määräytyisi tämän mukaan. Ehdotuksen perustelujen mukaan "koulutus sisältäisi lähtökohtaisesti aina merkittävässä määrin ainakin ensiapuvalmiuksiin, palo- ja pelastuspalveluun ja väestönsuojeluun liittyvää koulutusta" (s. 43).

Monien aseistakieltäytyjien vakaumus perustuu käsitykseen, jonka mukaan sodankäyntiin varustautuminen lisää sotien todennäköisyyttä – tai toisinpäin sanottuna, "jos haluat rauhaa, valmistaudu rauhaan". On pelättävissä, että mikäli siviilipalveluskoulutuksen keskeiseksi sisällöksi asetetaan valmistautuminen ensisijaisesti sotilaallisen kriisin aikana määrättäviin siviilitehtäviin, osa aseistakieltäytyjistä kokee siviilipalveluksen muuttuneen niin selkeästi osaksi sodankäyntiin valmistautumista, etteivät katso sen suorittamisen enää olevan vakaumuksensa mukaista. Käytännössä tämä tarkoittaisi totaalikieltäytyjien määrän lisääntymistä.

Aseistakieltäytyjäliiton näkemyksen mukaan palo- ja pelastuspalvelu tai väestönsuojelu eivät ole järkeviä aiheita siviilipalveluskoulutuksen keskeiseksi sisällöksi. Lienee syytä ottaa huomioon, ettei aloite siviilipalvelusmiesten kouluttamisesta tällaisiin tehtäviin ole syntynyt näillä aloilla toimivien viranomaisten piirissä. Ennen lain hyväksymistä olisi joka tapauksessa tarve selvittää nykyistä huomattavasti laajemmin, kuinka suuri tarve siviilipalvelusmiesten kouluttamiseen tällaisiin tehtäviin lopultakin on niistä vastaavien siviiliviranomaisten näkökulmasta ja millaisia konkreettisia tehtäviä kriisivalmiuskoulutuksen saaneille siviilipalvelusmiehille kriisien yhteydessä määrättäisiin – kriisikoulutuksen antaminen ei tietenkään voi olla itsetarkoituksellista. Mikäli tällaista tarvetta ei todellisuudessa ole, ei kriisikoulutuksen antamiselle siviilipalvelusmiehille ole perusteita tai ainakaan sen ei ole aiheellista koskea kaikkia siviilipalvelusmiehiä. Tällöin siviilipalvelusmiesten

kriisin- tai kriisinhälytysaikaiset velvoitteet määräytyisivät kaikkia kansalaisia koskevan poikkeusololainsäädännön kautta ja heidät voitaisiin niiden perusteella määrätä koulutuksensa ja ammattitaitonsa mukaisiin tehtäviin.

Sen sijaan, mikäli tällainen katsotaan yhteiskunnan turvallisuuden kannalta tarpeelliseksi, siviilipalvelusmiehillä voidaan antaa koulutusjaksolla käytännön opetusta esim. sotilaallisia kriisejä todennäköisempien ympäristökriisien varalta, ensiavun antamisesta tai ympäristönsuojelusta. Lakiehdotuksen mukaan koulutuksen yleissivistävää teoria- ja luento-osuutta osuutta vähennettäisiin. Todellisuudessa tarve esim. "yhteiskunnan suvaitsevaisuutta tukevalle" ja "väkivallattomia konfliktinratkaisumalleja opettavalle koulutukselle" – jotka parhaimmillaan voivat antaa valmiuksia konfliktien ja kriisien ennaltaehkäisemiseen – on kuitenkin ilmeinen epätodennäköisemmin tarvittaviin kriisivalmiuksiin verrattuna ja tällaisen aineksen osuutta siviilipalveluskoulutuksessa tulee supistamisen sijasta ennemminkin lisätä. Todennäköisesti tämä olisi myös yhteiskunnan turvallisuuden kehittämisen ja ylläpitämisen kannalta järkevämpää.

Joka tapauksessa vakaumuksen suoja tulee ottaa huomioon myös siviilipalveluskoulutusta toteutettaessa ja ne siviilipalvelusmiehet, jotka kokevat esim. sotilaallisen kriisitilanteen varalta annettavan väestönsuojelu- tai palo- ja pelastuskoulutuksen joko yllä kuvatun kaltaisista tai muista syistä vakaumuksensa vastaiseksi, tulee vapauttaa tällaisesta koulutuksesta ja määrätä vakaumuksensa mukaiseen koulutukseen lakiehdotuksen sisältämän vakaumuksen suoja -pykälän (34§) mukaisesti.

Aseistakieltäytyjäliitto ei sinänsä vastusta lakiehdotuksen sisältämää kertauskoulutusta (56§–61§), vaikkakin suhtautuu kriittisesti sen tarpeellisuuteen. Joka tapauksessa yllä sanottu tulee ottaa huomioon sen sisällöstä päätettäessä.

4. Siviili- ja lisävaranto, palvelus ylimääräisen harjoituksen ja liikekannallepanon aikana

Ehdotuksen mukaan siviilipalvelukseen hakeneet kuuluvat joko siviili- tai lisävarantoon. Ehdotuksen 62–65§ mukaan näihin varantoihin kuuluvat voidaan määrätä palvelukseen samoissa tilanteissa, joissa pannaan toimeen asevelvollisuuslaissa mainittu ylimääräinen harjoitus tai liikekannallepano. Käytännössä tämä tulisi kysymykseen vain sotilaallisen kriisin tai sellaisen uhkan yhteydessä.

Todellisuudessa kuitenkin muunlaiset, esim. ympäristön tuhoutumiseen liittyvät kriisit ovat tällä hetkellä huomattavasti todennäköisempiä ja mahdollisempia uhkakuvia kuin hypoteettinen sotilaallinen kriisi. Mikäli siviilipalvelusmiesten kriisivalmiuskoulutus ylipäättään katsotaan tarpeelliseksi, yhteiskunnan turvallisuuden kannalta parempi vaihtoehto olisi selvittää sellaisen järjestelyn luomista, jossa siviilipalvelukseen hakeutuneiden valmiuksia ja taitoja voitaisiin käyttää ensisijaisesti muiden kuin sotilaallisten kriisien yhteydessä.

Suomen perustuslaissa turvatut perusoikeudet ja Suomen kansainväliset ihmisoikeussitoumukset luonnollisesti estävät työvelvollisuuksien asettamisen normaalioloissa. Olisi kuitenkin mahdollista lyhentää merkittävästi siviilipalvelusmiesten palvelusaikaa ja vastaavasti pidentää heidän lakiehdotuksessa määrättyä kertauskoulutusvelvoitteensa maksimikestoa. Tällöin heidät voitaisiin kutsua tarpeen mukaan suorittamaan kertauspalvelua esim. Suomen lähialueilla sattuvan öljy- tai ydinonnettomuuden tai ilmastonmuutoksen seurauksena tapahtuvan tai uhkaavan onnettomuuden yhteydessä tämän onnettomuuden ehkäisemiseksi tai sen seurauksien lievittämiseksi.

Siviilipalvelusmiesten palvelusta ylimääräisen harjoituksen ja liikekannallepanon aikana säätelevä luku tulee nykyisessä muodossaan poistaa lakiehdotuksesta. Sen sijasta laissa voidaan määrittää edellytykset, joiden puitteissa siviilipalvelusvelvolliset voidaan määrätä suorittamaan kertaus-

palvelusta mm. yllämainitun kaltaisissa uhkatilanteissa. Vastaavat muutokset tulee tehdä myös siviilipalvelusvelvollisten kertauskoulutusta koskevaan lakiehdotuksen lukuun (56–61§).

5. Majoituskustannusten korvaaminen

Aseistakieltäytyjäliitto pitää siviilipalvelusmiesten asumisen järjestämistä yhtenä tämänhetkisen siviilipalveluksen keskeisimmistä ongelmista. Vuosia jatkunut tilanne, jossa siviilipalvelusta suorittaville laissa turvattu oikeus ilmaiseen majoitukseen palveluksen aikana ei käytännössä toteudu suuren osan siviilipalvelusmiehiä kohdalla, tulee viimeinkin muuttua. Lakiehdotuksen 45§ mukainen muutos, jossa valtio korvaa palveluspaikalle siviilipalvelusvelvollisen majoituksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, on välttämätön tilanteen korjaamiseksi. Korvattavien kustannusten määrä on kuitenkin asetettava riittävän korkeaksi yleinen asumiskustannusten taso huomioon ottaen.

6. Rangaistus- ja kurinpitojärjestelmä

Aseistakieltäytyjäliiton näkemyksen mukaan rangaistusjärjestelmää uudistaessa yhtenä keskeisimmistä tavoitteista tulee olla se, ettei alun perin Jehovan todistajien palvelusmuodoksi luotua ja myöhemmin vakaumuksellisten totaalkieltäytyjien rangaistusmenetelmäksi vakiintunutta pitkää ehdotonta vankeusrangaistusta enää käytetä muihin. Lakiehdotuksen 72§ ja 73§:ssä kahteen osaan jaettu nykyisen lain siviilipalvelusrikos-nimike onkin tämän päämäärän kannalta myönteinen uudistus.

Kuitenkin totaalkieltäytyjille langetettava, yleiseen rangaistusasteikkoon nähden kohtuuton ja kansainvälisten suositusten kannalta kyseenalainen pitkä ehdoton vankeusrangaistus on jäämässä ennalleen (72§). YK:n ihmisoikeuskomitea kehotti vuonna 2004 Suomea laajentamaan Jehovan todistajille myönnettävän erikoiskohtelun koskemaan myös muita aseistakieltäytyjäryhmiä. Ratkaisuna kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 26 artiklan kieltämään syrjinnän lopettamiseksi ei voi olla saman sopimuksen 18 artiklan takaan uskonnon, omantunnon ja mielipiteen vapauden kaventaminen. YK:n ihmisoikeuskomitean viimeaikaisessa käytännössä aseistakieltäytymisoikeus on tunnustettu kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 19 artiklaan perustuvaksi oikeudeksi. Lakiehdotuksen tulisi sisältää menettelyjä, joilla muiden vakaumusten perusteella kieltäytyviä voitaisiin vapauttaa palveluksesta. Vähintäänkin totaalkieltäytyjille langetettavaa vankeusrangaistusta tulisi välittömästi lyhentää.

Ei ole myöskään mielekästä aiheuttaa pitää siviilipalveluksen suorittamiseen suostuvaisia henkilöitä vankilassa siviilipalvelusrikoksen takia, lisäksi tämä aiheuttaa yhteiskunnalle tarpeettomia kuluja. Näin ollen lakiin olisi syytä sisällyttää säännös, jonka mukaan myös (vrt. 73§) niillä vankeusrangaistukseen tuomituilla, joilla ei ikänsä johdosta ole mahdollisuutta hakea siviilipalvelukseen, olisi poikkeuksellisesti mahdollisuus suorittaa siviilipalvelusta vielä sen vuoden päättymisen jälkeenkin, jona he ovat täyttäneet 30 vuotta.

Rikosilmoitusten tekemisen (76§) ja kurinpitorangaistusten määräämisen (69§) keskittäminen siviilipalveluskeskukselle on perusteltua siviilipalvelusmiesten yhdenmukaisen kohtelun ja oikeusturvan vuoksi. Lakiehdotukseen sisältyvä uusi kurinpitorangaistus (henkilökohtaisten loma-oikeuksien menetykset) on tarpeeton.

SÄÄNNÖKSET JA YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 LUKU YLEISET SÄÄNNÖKSET

1 § *Soveltamisala*

Pykälän 1 momentissa käytetty muotoilu ”maanpuolustukseen perustuvasta siviilipalvelusvelvollisuudesta” eroaa hyvillä syillä asevelvollisuuslakiesityksen (HE 187/2006 vp) asevelvollisuudesta käyttämästä ilmaisusta ”maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseksi puolustusvoimissa asevelvollisena”. Mainittu asevelvollisuuslain mukaista palvelusta (varusmiehinä, reserviläisinä, ”varareserviläisinä”) suorittavista käytetty on ongelmallinen siksi, että se sisältää ajatuksen, että perustuslain 127 § 1 momentissa olisi säädetty jostain aktuaalisesta velvollisuudesta. Tällaista velvollisuutta ei kuitenkaan voi havaita esimerkiksi naisten kohdalla, vaikka kyseisessä perustuslain kohdassa säädetään jokaiselle Suomen kansalaiselle velvollisuus osallistua isänmaan puolustamiseen tai avustamaan siinä sen mukaan kuin lailla säädetään.

Perustuslain 127 § 1 momentin nojalla on ollut mahdollista säätää tavallisella lailla miesten asevelvollisuudesta, ja toisaalta suoda joillekin miehille siitä rauhan ajan ja jopa sodankin ajan vapautus. Samalla kun on voitu jättää naiset yksinomaan sukupuolen perusteella kaikkien sen tarkoittamien velvollisuuksien ulkopuolelle. Onkin aiheellista kysyä, mikä oikeuttaa säätämään siviilipalvelusvelvollisuus niille miehille, jotka kieltäytyvät asevelvollisuuslain mukaisesta palveluksesta. Tähän ei anna vastausta myöskään perustuslain 127 § 2 momentti, jonka mukaan oikeudesta saada vakauksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla.

Edellisessä jaksossa viittasimme HE 149/1991 vp yleisperusteluissa lausuttuun, jonka mukaan maanpuolustamisen voidaan ymmärtää tarkoittavan siviilipalveluksessa esimerkiksi pyrkimystä rauhan edistämiseen, kansainvälistä vastuuntuntoa, ympäristönsuojelua ja käytännön kansalaisvalmiuksien kehittämistä. Siviilipalveluksen sisällöllinen hyväksyttävyyden perustuu keskeisesti siihen, että se edistää laajaan turvallisuuskäsitykseen mukaisia oloja ja arvoja. Perustuslain maanpuolustusvelvollisuus on kuitenkin ankkuroitunut maanpuolustuksen historialliseen käsitteeseen ja sotilaalliseen turvallisuuteen. Tämä näkyy myös uudemman lainsäädännön erotteluissa, ml. eduskunnalle annettu esitys uudeksi asevelvollisuuslaiksi, jossa erotetaan maanpuolustusvelvollisuuteen perustuva ja siihen perustumaton palvelus.

On mahdollista että perustuslain 127 § 1 momentissa säädetyn velvollisuuden ala tulkitaan tulevaisuudessa nykyistä laajemmin. Tämä merkitsisi, että perustuslain estämättä kansalaisille voitaisiin tavallisella lailla säätää velvollisuuksia, jotka puuttuvat perusoikeuksiin syvemmin kuin nyt voidaan. Nykytilassa tarvitaan kuitenkin siviilipalvelusvelvollisuudelle lisäperusteluja, jotka perinteisesti – erityisesti voimassaolevan lain ja edeltäneen siviilipalveluksen väliaikaislain kohdalla – on saatu perustuslain (aiemmin hallitusmuodon) yhdenvertaisuussäännöksistä.

Sanotut näkökohdat liittyvät osin yleisperusteluihin ja kysymykseen lain säätämisen järjestyksestä.

Nimenomaan uskonnollisen tai eettisen vakaumuksen ja ”vakavien omantunnonsyiden” vaatimuksesta luopuminen on perusteltu uudistus syistä, jotka perusteluissa on tuotu esille oivallisesti.

Vapautuksen laajentaminen poikkeusoloihin perustuu ihmisoikeussopimusten ohella myös Suomen perustuslakiin, kuten nyt perustuslain 127 § 2 momenttina olevan säännöksen esityöt vahvistavat. Perusteluissa viitataan poikkeusolojen poikkeusmenettelyihin ja siviilipalvelushakemuksen hyväksymisen tiukennettuihin kriteereihin. Näiltä osin viittaamme aiemmin sanottuun.

2 § Siviilipalveluksen sisältö

Koulutusjakson ja työpalveluun lisäksi siviilipalveluun sisältyisi 1 momentin mukaa kertauskoulutus, ylimääräinen harjoitus ja liikekannallepanon aikainen palvelus. Ylimääräiseen harjoitukseen liittyy perustuslaillisia ongelmia, jotka osaksi ovat tulleet esille asevelvollisuuslakiesityksen yhteydessä. Kysymyksessä eivät olisi poikkeusolot, joista on säädetty valmiuslaissa ja puolustustilalaissa, vaan ”normaaliolojen vakava häiriötila”. Olemme aiemmin esittäneet kyseistä sääntelyä kohtaan kritiikkiä asevelvollisuusostoimikunnan mietinnöstä antamassamme lausunnossa. Valmistelun tässä vaiheessa sitä ei ole syytä jättää ehdotukseen. Jos asevelvollisuuslakiin kyseinen velvollisuus lisätään, sen ulottamista siviilipalvelusvelvollisiin on tarkoin harkittava.

Pykälässä säädettävät kriisivalmiudet ymmärretään ehdotuksessa ja sen perusteluissa sotilaalliseen kriisiin liittyvinä valmiuksina. Aseistakieltäytyjäliiton kritiikki tätä kohtaan on esitetty lausunnon edellisessä luvussa. Sellaisia valmiuksia, joita kohtalaisella todennäköisyydellä voi tarvita myös normaalioloissa – esimerkiksi ensiapuun ja paloturvallisuuteen liittyviä – on toki järkevä antaa ja niitä annetaan jo nyt koulutusjaksolla oleville. Kriisivalmiuksien antamista koulutusjaksolla on tarkasteltava realistisesti. Valmiuksia kyetään antamaan rajoitetusti eri tehtävien vaatimaan ammattitaitoon nähden. Suurin osa siviilipalvelusmiehistä olisi järkevin sijoittaa valmiuslainsäädännössä hahmoteltujen kriisien vallitessa siviilityöhönsä tai työpalveluksensa mukaisille aloille, koska niillä syntyisi lisätyövoiman tarvetta.

3 § Siviilipalvelusaika

Siviilipalvelusaikaan sisältyisi esityksen mukaan koulutusjakso ja sen jälkeen noin yksitoista kuukautta työpalvelusta. Varsinkaan työpalvelusta ei voi perustella suoraan maanpuolustusvelvollisuudella, eikä koulutusjakson mahdollisilla muutoksilla ole ratkaisevaa vaikutusta kokonaisuuden kannalta. 362 päivän palvelusaikaa ja 33 vuorokauden kertausharjoitusvelvoitetta on tarkasteltava keskeisesti siltä kannalta, miten ne toteuttavat yhdenvertaisuutta ja miten ne suhteutuvat muihin perus- ja ihmisoikeuksiin.

Lähtökohdaksi on otettava lyhyin palvelusaika seuraavastakin syystä: Yksittäisen siviilipalvelukseen aikovan varusmiehen kohdalla se olisi ylivoimaisesti todennäköisin palvelusaika heti kun hän ilmoittaisi aikeestaan hakea siviilipalvelukseen, vakaumuksellisesta esteestä taikka osoittaisi vain pyrkimättömyydellään tai vastahakoisuudellaan asenteensa erikois- tai johtajakoulutukseen menemistä kohtaan. Pidempään koulutukseen joutuvat käytännössä sopivat ja motivoituneet, puolustusvoimien omankin informaation mukaan, vaikka muodollisesti kysymys onkin sotilaskäskystä. Näin ollen vertailukohdaksi on otettava lyhin palvelusaika.

Kun kansainväliset ihmisoikeuselimet aikoinaan antoivat Suomelle vapauttavia päätöksiä ns. väliaikaislain kaksinkertaisesta palvelusajasta (16 kk) lyhimpään varusmiespalvelusaikaan verrattuna, neljä seikkaa vähentää näiden ratkaisujen arvoa nykytilanteen arvioinnissa.

Ensinnäkin, ratkaisut perustuivat siihen, että palvelusajan pidentämiselle oli hyväksyttävä peruste, vakaumuksen tutkinnasta luopuminen. Toiseksi, ratkaisuissa arvosteltiin sitä, että pidennetty palvelusaika koituu vakaumuksellisten aseistakieltäytyjien vahingoksi. 8/16-kuukausivertailuun nähden tilanne ei olisi nyt mitenkään parempi 6/12-vertailussa, jälkimmäisessä vielä uutuutena kertausharjoitusvelvollisuus.

Kolmanneksi, ne olivat äänestyspäätöksiä ja eräissä tapauksissa vapauttavan ratkaisun puolesta äänestäneet esittivät myöhemmin uudelleenarviointeja ratkaisujen perusteista. Neljänneksi, aseistakieltäytymisoikeuden asema on vahvistunut ihmisoikeutena ja erityisesti YK:n

ihmisoikeuskomitean käytännössä.

Kun 13 kuukauden palvelusaika on todettu rangaistuksenomaiseksi ja syrjiväksi, sen alentaminen 12 kuukaudeksi tai edes 11 kuukaudeksi, varsinkin kertausharjoitusvelvoitteella, ei riitä poistamaan syrjintää eikä toteuttamaan uskonnon-, omantunnon ja mielipiteen vapauden vaatimuksia tai täyttämään Euroopan sosiaalisen peruskirjan vaatimuksia.

Perusteluissa viitattuihin ”kokonaisrasittavuustekijöihin” on todettava, aiemmin sanotun lisäksi, ettei se ota huomioon kaikkia välittömiä haittoja joita siviilipalveluksen valitsemista aiheutuu, ei työsyryntää eikä johtajakoulutuksen saaneiden asevelvollisten suosintaa opinnoissa ja työelämässä.

Muilta osin viittamme palvelusaikakysymyksessä lausunnon edellisessä luvussa sanottuun.

2 LUKU SIVIILIPALVELUSVIRANOMAISET

5 § Työministeriö ja siviilipalvelusasiain neuvottelukunta

Vaikka siviilipalveluskeskuksia onkin lakiehdotuksen mukaan vain yksi, saattaa tulla eteen tilanteita, joissa on perusteltua koulutuksen hajauttaminen useampaan, saman koulutuskeskuksen alaisuudessa toimivaan paikkaan. Täydennyspalveluksen järjestämisen osaltahan näin on jo menetelty. Aseistakieltäytyjäliiton näkemyksen mukaan tämä mahdollisuus on perusteltua kirjata myös lakiin.

Siviilipalvelusasiain neuvottelukunnasta on säädettävä lain tasolla ehdotuksen mukaisesti.

7 § Siviilipalveluspaikat

3 momentissa esitetty eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen poissulkeminen ei ole perusteltua. Erityisesti ”omien intressien ajaminen” on outo perustelu, jonka nojalla voitaisiin karsia kymmennittäin jo hyväksytyjä palveluspaikkoja. Varusmiesten puolella asepalveluksen suorittaminen ja etujärjestötoiminta ovat tietyissä rajoissa mahdollisia, joten perustelun kohta, jossa väitetään päinvastaista, olisi syytä avata.

Voittoa tuottavien yhteisöjen poissulkeminen sääntöjen tai organisaatiomuodon perusteella ei poissulje siviilipalvelusmiesten käyttämistä voittoa tuottavaan toimintaan muissa yhteisöissä, mikä liittyy seuraavaan pykälään ja siviilipalvelusmiehen palvelusvelvollisuuden rajoihin.

8 § Siviilipalvelushakemuksen käsittely ja siviilipalveluspaikkaoikeuden poistaminen

Siviilipalveluspaikkahakemuksista päättämisen siirtäminen siviilipalveluskeskukselle on perusteltua. Sen sijaan perusteltua ei ole se, että uskonnollisten yhdyskuntien ja yleishyödyllisten yksityisoikeudellisten yhteisöjen hakemuksista on hankittava lausunto pääesikunnalta, joka 1990-luvulla usean vuoden ajan itsetarkoituksellisesti jarrutti yksityisoikeudellisten palveluspaikkojen hyväksymistä, mikä johti palveluspaikkapulan pahenemiseen.

Siviilipalveluspaikkaoikeuden poistamisesta on tarpeen säätää ehdotetulla tavalla.

9 § Siviilipalvelusvelvollisten sijoitusvelvollisuus

Mahdollisuus sijoitusvelvollisuuteen on edelleenkin tarpeellinen. On kuitenkin todettava, että sijoitusvelvollisuuden edellytykset olisivat jo toteutuneet useasti.

3 LUKU SIVIILIPALVELUSVELVOLLISUUDEN ALKAMINEN JA SIVIILIPALVELUSPAIKAN MÄÄRÄYTYMINEN

11 § Siviilipalvelukseen hakeminen

Nykyinen siviilipalvelushakemuslomake on epäkäytännöllinen ja aikansa elänyt. Hakemus tulee olla tulostettavissa internetistä paperimuotoon ja lähetettävissä sähköisesti vastaavilla tavoilla allekirjoitettuna.

12 § Siviilipalvelushakemuksen käsittely

Pykälä on asianmukainen ja siinä on korostettu hakemuksen viipymätöntä käsittelyä, mikä on erittäin tarpeellista nykyäänkin. 3 momentti liittyy poistettaviin poikkeussäännöksiin.

15 § Siviilipalveluspaikan siirto

Siviilipalveluskeskus on monesti siirtänyt siviilipalvelusmiehen häntä itseään kuulematta siviilipalveluskeskukseen vastoin voimassaolevaa siviilipalveluslakia ja -asetusta. Joissakin tilanteissa, pykäläehdotuksessa sanotuin edellytyksin, siirto voi olla tarpeen keskuksen aloitteesta. Menettelyn tulee kuitenkin olla poikkeuksellinen yksityiskohtaisissa perusteluissa kuvatulla tavalla, mikä voisi selvemmin lukea säännöksessäkin, ja kuulemisvelvollisuus tulee säilyttää esitetyllä tavalla.

4 LUKU SIVIILIPALVELUSHAKEMUKSEN KÄSITTELY ERITYISOLOISSA

Mikäli siviilipalvelushakemuksen käsittelyä erityisoloissa koskeva luku säilytetään tulevassa esityksessä, AKL ottaa siihen kantaa yksityiskohtaisemmin.

17 § Siviilipalvelukseen hakeminen erityisoloissa

1 momentissa oleva ylimääräisen harjoituksen aikaa koskeva sääntely olisi toistaiseksi jätettävä pois siitäkin syystä, että kysymyksessä oleva ”normaaliolojen vakava häiriötila” ei ole perustuslain 23 §:ssä tarkoitettu tilanne, jossa välttämättömät ja tilapäiset poikkeukset perusoikeuksiin ovat mahdollisia.

2 ja 3 momentin perusteella siviilipalvelukseen hakeneet ja jopa siihen jo hyväksytyt joutuisivat vakaumuksentutkintaan syistä, joilla ei ole mitään tekemistä heidän vakaumuksensa syvyyden kanssa. Se, että henkilöä ei ole ehditty kutsua kertauskoulutukseen, ei myöskään osoita mitään heidän vakaumuksensa pysyvyydestä. Mikäli vakaumuksentutkinta säilytetään, ainakin kertauskoulutuksen suorittamattomuus on poistettava siihen joutumisen kriteereistä. Kyseenalaista on myös antaa sotilasviranomaisille tosiasiallinen mahdollisuus viivyttää hakemuksen hyväksymistä ja siten siirtää henkilö vakaumuksentutkintamenettelyn piiriin. Syvän rauhantilan aikanakin on paikoin vaikeuksia saada hakemus etenemään.

20 § Siviilipalvelushakemuksen käsittely vakaumuksentutkintalautakunnassa

Siviilipalvelushakemuksen jättänyt voitaisiin määrätä edelleenkin aseellisiin tehtäviin vakaumuksentutkinnan ajaksi. Näiden henkilöiden kohdalla siis poistettaisiin YK:n ihmisoikeuskomitean maaraortissa viittaama kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 18 artiklaan perustuva oikeus ja lähtökohtaisesti, jopa ensisijaisesti sodan aikaa koskeva perustuslain 127 § 2 momentin mukainen oikeus, kunnes asia kenties ratkaistaisiin heidän edukseen.

Poikkeaminen perustusoikeuksista valitusoikeuden osalta ei ylimääräisen harjoituksen kohdalla täyttäne perustuslain 23 §:n edellytyksiä. Perusoikeutena voimassa olevan valitusoikeuden evääminen ei myöskään ole en. lainkohdatta tarkoitettu välttämätön poikkeus. Valitus voitaisiin tehdä hallinto-oikeuteen.

5 LUKU PALVELUSKELPOISUUS, VAPAUTTAMINEN JA LYKKÄYS SIVIILIPALVELUKSEN SUORITTAMISESTA

Palvelusvelvollisuudesta tulisi voida saada vapautus myös vakavista taloudellisista tai sosiaalisista syistä.

23 § Terveystarkastus

Palveluskelpoisuuden kriteerien väljentäminen saattaa olla perusteltua. Samalla riski mielivaltaiseksi koetuista päätöksistä lisääntyy verrattuna aikaisempaan käytäntöön, jossa vapauttaminen palvelusvelvollisuudesta edellytti käytännössä terveydellistä syytä ja perustui ratkaisevasti lääkärinlausuntoon. Nyt kriteeriksi tulee muun muassa palvelusturvallisuuden vaarantuminen. Mahdollisesti olisi tarpeen selvittää, mitä palvelusturvallisuudella ymmärretään. Käsite lienee omaksuttu asevelvollisuuslakitoimikunnan mietinnöstä, ja palvelusmuotojen suurien erojen samoin kuin työturvallisuuden palvelusmuotoihin liittyvien erityisongelmien vuoksi sen määrittelemisen siviilipalveluksessa olisi paikallaan

Yhdenmukainen käytäntö muiden asevelvollisten kanssa terveydentilan arvioinnissa ja palveluskelpoisuuden määrittelyssä on toisaalta perusteltua jo yhdenvertaisuussyistä.

Asevelvollisuuslaissa on säädetty jokaisen asevelvollisen oikeudeksi saada palveluskelpoisuutensa tarkastetuksi. Tämä oikeus olisi syytä säilyttää siellä ja kirjata myös siviilipalveluslakiin, etenkin kun 47 § sanamuodon perusteella asia ei ole selvä.

24 § Huumetestit

Huumetestien ottaminen lakiin ei työryhmässä perustunut niiden tarpeen objektiiviseen arviointiin, vaan lähinnä siihen, että siviilipalveluskeskus on jo vuosia antanut kuvaa kovia toimenpiteitä vaativasta ongelmasta oikeuttaakseen lakiin perustumattomat testinsä. Ne eivät vastoin perusteluissa lausuttua eivätkä ainakaan suureksi osaksi ole perustuneet vapaaehtoisuuteen eivätkä ole olleet vain ”tutkimuksia” vaan kotiuttamistoimien perusteena. Työryhmässä otettiin kuitenkin oikein huomioon erot varusmiespalvelusta suorittavien tehtävien vaarallisuudessa siviilipalvelusmiehiin verrattuna ja päädyttiin ottamaan malliksi yksityisyyden suojasta työelämästä annetun lain mukaiset edellytykset ja menettelyt. Jos testit laillistetaan esitetyllä tavalla, olisi tarpeen hankkia lisätakeita väärinkäytöksiä vastaan. Missään tapauksessa siihen ei saa enää mennä, että testaamisen suorittaa siviilipalveluskeskus tai palveluspaikka.

25 § Vapauttaminen palveluskelpoisuuden puuttumisen perusteella

Käsityksemme mukaan asevelvollisuuslain piiriin kuuluvien palveluskelpoisuus olisi kriisioloissakin tarkastettava sotilasviranomaisten toimesta ja kaikkien siviilipalvelusvelvollisten (ml. nyt vakaumuksentutkintaan aiotut) siviilipalveluskeskuksen toimesta. Olisi tarpeen mahdollistaa vapautuksen myöntäminen myös sodan ajan palveluksesta niin sodan kuin rauhan oloissa kyseistä palvelusmuotoja hallinnoivan viranomaisen toimesta.

Perusteluissa lausutun johdosta lienee tarpeen korostaa, ettei henkilöä tee palveluskelpoiseksi vain se, että hän on laiminlyönyt saapua hänelle määrättyyn tarkastukseen (3 mom) vaan hänet pitää voida todeta palveluskelvottomaksi, kuten nykyäänkin, ilman uudelleentarkastamisvelvollisuutta.

29 § Toisen valtion kansalaisuuteen vetoaminen

Pysyvästi Suomen ulkopuolella asuvat, toistaiseksi vain Suomen kansalaisuuden omaavat henkilöt jäisivät edelleen vapauttamismahdollisuuden ulkopuolelle. Tällaisten henkilöiden pakottaminen palveluksen Suomessa on perusteetonta ja johtaa usein suuriin henkilökohtaisiin vaikeuksiin ja viimeistenkin Suomeen liittyvien siteiden katkeamiseen. Vastaavat säännökset tulee muuttaa myös asevelvollisuuslaissa. Myös vapauttamisen edellytyksiä 26–29 §:ssä säännellyissä tapauksissa tulisi muutenkin väljentää asevelvollisuudesta tällaisissa tapauksissa palvelusvelvollisille aiheutuvien erityisten rasitusten johdosta.

30 § Lykkäyksen hakeminen

Ilmaisua ”erittäin tarpeellinen” on syytä harkita. Tätä nykyä lykkäyksen saaminen on kiven takana, paitsi milloin sitä haetaan opintojen perusteella, jolloin tavallisesti läsnäolotodistus riittää. Nykyistä lykkäyskäytäntöä olisi syytä arvioida tarkemmin siitä aiheutuvien sosiaalisten kohtuuttomuuksien vuoksi.

6 LUKU SIVIILIPALVELUKSEN SUORITTAMINEN JA SIVIILIPALVELUSVELVOLLISUUDEN PÄÄTTYMINEN

37 § Siviilipalvelusvelvollisen työ- ja vapaa-aika sekä työturvallisuus

36 tunnin viikoittaisen minimityöajan säätäminen in tarpeetonta. Palveluspaikat lienevät ilmankin kykeneviä määräämään siviilipalvelusmiestensä työajoista.

38 § Lomat

Isyysvapaan pituuden lisäys on myönteinen uudistus. Kuntoisuuslomien maksimimäärän alentaminen perustuisi asevelvollisuuslain aiottuun muutokseen, jota perustellaan muiden lomien määrän huomioonottamisella, keskimääräisen palvelusajan lyhenemisellä ja tiiviimmällä koulutusrytmillä. Koulutuksellista perustetta niiden vähentämiseen ei siviilipalvelusmiesten kohdalla ole, muiden lomien määrällä tuskin on samaa merkitystä kuin varusmiespalvelussa, eikä keskimääräisen palvelusajan lyhentäminen ole vaikuttanut siviilipalveluksen keston. Kuntoisuuslomien määrän alentaminen on periaatteellinen heikennys jonka perusteluksi ei yhdenvertaisuus riitä.

Lain maininta, että siviilipalveluspaikka päättää loman antamisesta ja ajankohdasta, ei muuta nykyistä oikeustilaa. Olisi kuitenkin tarpeen korostaa, että lähtökohtaisesti sen määrää miehen oma tarve. Loma olisi siis myönnettävä, milloin se on palveluksen järjestämisen kannalta mahdollista. Kun loma myönnetään lähtökohtaisesti ilman erikseen esitettävää syytä, on palveluspaikan velvollisuus perustella milloin siviilipalvelusmies ei voi sitä saada haluamanaan ajankohtana. Kysymys voi olla arkaluontoisten asioiden hoitamisesta, jolloin tosiasiallisen perusteluvelvollisuuden säilyttäminen hakijalle ei vastaa lomatyyppin tarkoitusta ja voi loukata hänen muita oikeuksiaan.

Perusteluihin on kirjattava, että siviilipalveluspaikan etsiminen ei ole laissa tarkoitettu pakottava henkilökohtainen syy. Siviilipalvelusmiehet ovat monessa yhteydessä arvostelleet siviilipalveluskeskuksen käytäntöä, jossa miehiä on käytännössä pakotettu ottamaan HSL-lomaa, jollei palveluspaikkaa ole muuten löytynyt. Tämä haittaa paluuta normaaliin työ-, opiskelu- ja perhe-elämään eikä välttämättä tuota tulosta; vain palveluspaikan hankkimisen kustannukset säilytetään siviilipalvelusmiehen ja hänen perheensä niskoille. Palveluspaikka on saatava hankituksi viimeistään palvelusaikana tai miehet on sijoitettava siviilipalveluskeskuksen tehtäviin.

39 § Siviilipalveluksen suorittaminen ulkomailla

Enimmillään kahden kuukauden mittaisen luvanvaraisen ulkomaankomennusmatkan sisällyttäminen lakiin on perusteltua. Kuitenkin siviilipalveluksen suorittaminen kokonaan tai suureksi osaksi Suomen ulkopuolella esim. kehitysyhteistyötehtävissä tai humanitaarisessa työssä tulisi mahdollistaa. Tässä olisi usein kysymys käytännön työstä vakauden lisäämiseksi ja konfliktien ennaltaehkäisemiseksi maailmanlaajuisella tasolla, mikä globalisoituneiden uhkien maailmassa vaikuttaisi luonnollisesti myönteisesti myös Suomen turvallisuuteen. Ulkomaankomennusta koskevat aikarajoitukset rajoittavat nyt siviilipalveluksen kehittämismahdollisuuksia. Kysymys on perimmältään siitä, että puolustushallinto ei ole valmis olennaisesti varusmiesten komennuksia selvästi pidempiin siviilipalvelusmiesten ulkomaankomennuksiin.

Siviilipalvelusmiesten osallistuminen siviilikriisinhallintaan torjutaan tämän pykälän perustelujen viimeisessä kappaleessa osaksi sanatarkoin lainauksin sisäministerin vastauksesta kirjalliseen kysymykseen 1051/2004 vp siviilipalvelusmiesten osallistumisesta kriisinhallintaan. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan ja puolustusvaliokunnan vastakkaisten kannanottojen osalta viittaamme aiemmin sanottuun.

42 § Kotiuttaminen

Siviilipalvelusmiehiä on lukuisia kertoja kotiutettu muun muassa terveydentilan vuoksi riittämättömin perustein. Hallinto-oikeus on saattanut kumota palveluskelpoisuuspäätöksen, joka on saatettu tehdä selvästi lainvastaisesti – esimerkiksi vastoin tai ilman lääkärinlausuntoa – mistä on aiheutunut siviilipalvelusmiehelle palveluspaikasta tai siviilipalveluskeskuksesta johtuvasta syystä keskeytys palvelukseen. Palvelusajan laskemista koskevan 41 § ja kotiuttamista koskevan 42 § perusteella tähän jäisi sääntelyä vaativa aukko, kun muussakaan lainsäädännössä ei ole tyydyttävää hyvityskeinoa.

7 LUKU SIVIILIPALVELUSVELVOLLISEN YLLÄPITO JA ETUUKSET

44 § Siviilipalvelusvelvollisten ylläpito

Viime aikoina on ollut paljon esillä asevelvollisten fyysisen kunnon heikkeneminen. Aseistakieltäytyjäliiton mielestä tämänkin takia olisi tärkeää, että myös siviilipalvelusmiehiä kannustettaisiin harrastamaan liikuntaa palveluksensa aikana ja turvattaisiin heille varusmiesten kanssa tasavertaiset mahdollisuudet tähän palveluksensa aikana. Liitto esittää, että siviilipalvelusta suorittavien ylläpitoetuisuuksia täydennettäisiin sivareille kustannettaisiin työministeriön varoista liikuntaseteleille.

45 § Ylläpitokustannusten jakautuminen valtion ja palveluspaikkojen välillä

Jos siviilipalveluspaikka ei järjestä majoitusta, se on kaikissa tapauksissa velvoitettava maksamaan siviilipalvelusmiehen asumisen kustannukset siellä, missä mies asuu. Perusteluissa lausutun voisi ymmärtää niin, että palveluspaikka on velvollinen siihen vain jos se on nimenomaisesti hyväksynyt etukäteen majoituspaikan. Tällaista porsaanreikää ei saa olla. Korvausvelvollisuuden osalta puutteellinen tai modifioitu siviilipalvelusmiestä koskeva sitoumus ei näin ollen voi tulla kysymykseen.

Asumiskustannusten siirtäminen valtiolle on lakiehdotuksen merkittävimpiä yksittäisiä parannuksia. Täysi yhdenvertaisuus varusmiesten kanssa edellyttäisi tässä suhteessa kaikkien kustannusten siirtämistä valtiolle. Ehdotettu kohtuullisten asumiskustannusten korvaaminen voisi perustelujen mukaan merkitä esimerkiksi 180 euron kuukausittaisen omavastuuosuuden määräämistä palveluspaikoille. Jos tähän aluksi mentäisiin, olisi varmistuttava ainakin siitä, että edettäisiin nopeasi kohti täysimääräistä korvausta. Jos 33 % siviilipalvelusmiehistä, jotka asuvat vanhempiansa taloudessa, katsotaan kuuluvan korvausvelvollisuuden ulkopuolelle, kysymyksessä on tosiasiallisesti varusmiesten ja siviilipalvelusmiesten samoin kuin kummankin ryhmän vanhempien yhdenvertaisuutta loukkaava menonsiirto. Kelan sinänsä kyseenalaisen korvauskäytännön vuoksi nämä siviilipalvelusmiehet eivät voi myöskään odottaa saavansa sotilasavustusta tai asumistukea asuntoon, jonka he saattaisivat ottaa ennen palvelusta. Siviilipalvelusmiesten vanhempia ei saa

rangaista siitä, etteivät heidän poikansa pääse asumaan itsenäisesti pitkän palveluksen ja yhteiskunnan tuen puuttumisen vuoksi.

46 § Päiväraha ja ruokaraha

Ruokarahaa tulee maksaa kaikilta palveluspäiviltä. Myös varusmiehille on maksettava lomamatkojen ajaksi ruokaraha. Ylläpidossa on aukko, jos ruokaa ei ole turvattu vapaa-aikana. Köyhempien palvelusvelvollisten kohdalla kysymys on myös siitä, voivatko he toteuttaa tosiasiallisesti perustuslaillista oikeuttaan vapaasti liikkua maassa.

47 § Terveystenhoito

Terveysthoidon tasossa ja korvauskäytännöissä on suuria eroja. Näin ollen tarkempi sitova sääntely voisi olla tarpeen. 1 momentti on sinänsä ehdottomuudessaan oikein muotoiltu.

51 § Maksuttomat lomamatkat

Maksuttomat lomamatkat tulee myöntää niin siviilipalvelus- kuin varusmiehillekin ilman matkustuspaikkakuntaan liittyviä rajoituksia. Nykyinen käytäntö aiheuttaa usein kohtuuttomia vaikeuksia esim. asevelvollisen ihmissuhteiden hoitamisessa.

Viime aikoina on ollut paljon esillä asevelvollisten fyysisen kunnon heikkeneminen. Aseistakieltäytyjäliiton mielestä tämänkin takia olisi tärkeää, että myös siviilipalvelusmiehiä kannustettaisiin harastamaan liikuntaa palveluksensa aikana ja turvattaisiin heille varusmiesten kanssa tasavertaiset mahdollisuudet tähän palveluksensa aikana. Liitto esittää, että siviilipalvelusta suorittavien ylläpitotehtäviä täydennettäisiin sivareille kustannettaisiin työministeriön varoista liikuntaseteleille.

8 LUKU KERTAUSKOULUTUS

Reservissä täydennyspalvelukseen hakeneille on jo nykyisen lain nojalla täydennyspalvelusvelvollisuus. Aiemmin kutsuttiin täydennyspalveluun vain kertausharjoituskutsun saaneet, kuten laki vaatii, sittemmin siviilipalveluskeskuksen käytännöksi tuli kutsua kaikki. Kertauskoulutusvelvoitteen käyttöönotto laajentaisi kertausharjoitustyypin velvollisuuden siviilipalveluksen suorittaneisiin. Kertausharjoitusvelvollisuuden puuttumisella on siviilipalvelussäännöksiä 1985 ja 1991 muutettaessa perusteltu siviilipalvelusmiesten pidempää palvelusaikaa. Vastaavasti sen käyttöönoton vuoksi palvelusaikaa on lyhennettävä enemmän kuin nykyinen palvelusaikojen epäsuhta yksistään edellyttäisi.

56 § Kertauskoulutuksen tarkoitus

Kertauskoulutuksen tarkoitus on kytkeytyä keskeisesti sotilaallisiin kriiseihin valmistautumiseen. Koulutettavien työpanoksesta voisi kuitenkin olla välitöntä hyötyä esimerkiksi metsien ja vesistöjen suojelussa.

57 § Kertauskoulutusvelvollisuus

Kertauskoulutusajan enimmäismäärä voi olla suurempi kuin 33 päivää, jos siviilipalvelusaikaa lyhennetään olennaisesti, mutta jos palvelusaika lyhennetään vain 330–362 päiväksi, kertauskoulutusvelvollisuus lisää palvelusajan kohtuutonta ja rangaistuksenomaista kestoa..

59 § Kertauskoulutuksesta vapauttaminen

Vapautuksen edellytykset on muutoin kirjoitettu asevelvollisuuslakitoimikunnan muotoiluun, mutta reservistä kieltäytyvien kohdalla noudatettaisiin 2 momentin mukaisia tiukennettuja vapautusperusteita. Tätä ei ole perusteltu eikä voida pitää yhdenvertaisuuden kannalta perusteltuna.

9 LUKU YLIMÄÄRÄINEN HARJOITUS JA PALVELUS LIIKEKANNALLEPANON AIKANA

Siviilipalvelusmiesten aseman sääntely poikkeusoloissa on sinänsä tarpeen. Ehdotetussa sääntelyssä (63 §) ylimääräinen harjoitus voisi tapahtua jo tilanteessa, joka ei vastaa perustuslain 23 § poikkeusolomääritelmää, jolloin jo sovellettaisiin siviilipalvelukseen hakemista ja 64 § poikkeuksia perusoikeuksiin ja muilta osin ainakin puututtaisiin niihin tavalla, jota on asian luonteen vuoksi objektiivisesti vaikea oikeuttaa – asevelvollisuuslakitoimikunnan mukaan lähinnä tiedustelutietojen perusteella. Myös velvollisuuksien ja perusoikeuksiin puuttumisen henkilöllinen kohdentuminen herättää kysymyksiä yhdenvertaisuuden toteutumisesta myös siinä tapauksessa, että harjoitus kutsuttaisiin koolle valmiuslain soveltamistilanteessa, muun muassa 65 § mukaisten vapautusten kannalta..

Liikekannallepanon aikaa (63 ja 64 §) koskeva sääntely herättää kysymyksiä työvoiman järkevän kohdentamisen kannalta. Kun kriisitehtäviä hoitavat eri toimialoilla samat viranomaiset kuin normaalioloissakin, olisi siviilipalvelusmiesten käytössä otettava huomioon heidän rauhanaikainen sijoittumisensa työelämässä ja arvioita kaikissa tapauksissa tarkoin, onko heidän siirtämisensä normaaliolojen tehtävistä siviilipalveluskeskuksen käytössä olevaksi työvoimareserviksi tarpeen ja kokonaisuudessaan hyödyllistä.

10 LUKU PALVELUSRIKKOMUKSET JA KURINPITO

Rangaistuksen määräämisen keskittäminen siviilipalveluskeskukselle on omiaan lisäämään rangaistuskäytännön yhdenmukaisuutta. Säännökset ovat lain tasolla, entistä täsmällisempiä ja esimerkiksi tutkinnan erillisyyttä rangaistuksen määräämisestä on korostettu, mikä on kokemuksen perusteella tarpeen. Rangaistusjärjestelmän kokonaisarviointi vaatisi kuitenkin tarkempaa tutkimusta. Henkilökohtaisten lomaoikeuksien menettämistä (68 §) ei tule ottaa käyttöön. Kun palvelusvelvollisuuden rikkomisen taustalla useinkin ovat palveluksen ulkopuoliseen elämään, esimerkiksi perhesuhteisiin tai hoitamattomiin talous- tai viranomaisasioihin liittyvät ongelmat, niiden hoitamisedellytyksiä vähentävä rangaistus on epätarkoituksenmukainen, ja sen sosiaaliset vaikutukset voivat kohdentua epäoikeudenmukaisesti.

11 LUKU SIVIILIPALVELUSVELVOLLISUUDEN RIKKOMINEN

72 § Siviilipalveluksesta kieltäytyminen

Ehdotuksen mukaan nykyisen siviilipalveluslain 26 § 1 momentin mukaiset siviilipalvelusrikoksen tekemuodot otsikoitaisiin siviilipalveluksesta kieltäytymiseksi ja siviilipalveluslain 26 § 2 momentin mukainen palvelusvelvollisuuden olennaisena laiminlyömisenä tapahtuva rikos saisi pitää vanhan nimikkeen, mutta aiempaa lievemmin seuraamuksin. Jälkimmäiseltä osaltaan uudistus on perusteltu.

”Siviilipalveluksesta kieltäytymisen” osalta aiemmat epäkohdat jäisivät voimaan. Suomi säilyisi maana, joka vangitsee aseistakieltäytyjiä useiden kansainvälisten elinten suositusten vastaisesti. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Alvaro Gil-Robles lausui syyskuussa 2001 Suomea koskevassa raportissaan pitävänsä tärkeänä, että suhtautumisessa totaalikieltäytyjiin etsittäisiin muita keinoja kaavamaisena määräytyvän ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Maaliskuussa 2006 julkaistussa seurantaraportissa hän totesi ettei aseistakieltäytyjien ongelmien ratkaisemisessa ole edistytty. Mietintöön on viitattu eräiltä muilta osin viitattu yleisperusteluissa (2.4. NYKYTILAN ARIVOINTIA, s. 29–30), muun muassa siihen että YK:n ihmisoikeuskomitean kannan mukaisesti Jehovan todistajien kohdalla käytettyä vapautusmenettelyä voitaisiin käyttää myös muin perustein varusmies- ja siviilipalveluksesta kieltäytyvien kohdalla. Tämä tietenkin poistaisi ongelman ainakin osaksi.

Kaavamainen ja vaihtoehdoton, rikoslainsäädännössämme täysin poikkeuksellinen vankeusrangaistuksen ”mittaamistapa”voitti aikoinaan eduskunnassa sen vaihtoehdon, että rangaistusmaksimi olisi ollut puolet jäljellä olevasta palvelusajasta, jolloin käytössä olisi myös ollut normaaliin tapaan asteikko, jolta rangaistus määrätään tuomioistuimen harkinnan mukaan. Kysymys siviilipalvelusrikokseen liittyvien säännösten poikkeuksellisuudesta nousi esille eduskunnassa käsiteltäessä hallituksen esitystä laeiksi asevelvollisuuslain sekä sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:n muuttamisesta (HE 302/1993 vp.) Kysymys oli asevelvollisuudesta kieltäytymisen kriminalisoimista (asevelvollisuuslaki 39 §).

Eduskunnan lakivaliokunnan lausunnossa (LaVL 1/1994) kiinnitettiin huomiota muun ohella siihen, että siviilipalveluslain mukaan tuomittava vankeusrangaistus eroaa huomattavasti normaalista vankeusrangaistuksesta. Valiokunta katsoi, että rikoslakiprojektin yhteydessä on syytä selvittää, onko tällaista seuraamusta pidettävä vankeutena vai olisiko se luokiteltava omaksi seuraamuslajikseen. Valiokunnan mielestä tämä tuli tehdä samalla kun säännös siirrettäisiin rikoslakiin ja kirjoitettaisiin tunnusmerkistö selkeämmäksi. Tämä olisi asianmukaista, kun rikoslakiprojektissa käsiteltäisiin sotilasarikoksia koskevat osat. Lausuman taustalla oli rikos- ja rikosprosessilainsäädännön asiantuntijoiden tuossa yhteydessä ja jo ns. väliaikaislain säätämisen yhteydessä vuonna 1985 esittämä kritiikki teon luonteeseen nähden ankarasta, vaihtoehdottomasta ja palveluksen suorittamistavan kaltaisesta rangaistuksesta.

Liitto katsoo, että puolet jäljellä olevasta palvelusajasta voi muodostaa vain rangaistusmaksimin. Olisi harkittava myös sitä, että rangaistuksen kesto olisi maksimissaan kolmannes jäljellä olevasta palvelusajasta. Vankeus ei saa olla myöskään ainoa käytössä oleva seuraamuslaji, vaan käytössä tulee olla rikosoikeudellisten seuraamusten koko kirjo. 3 momentin sisältämä valvotun koevapauden kielto on poistettava.

Eduskunnan työasiainvaliokunta otti kantaa rangaistusjärjestelmään mietinnössään (TyVM 13/1998 vp) hallituksen esityksestä siviilipalveluslain muuttamisesta (HE 152/1998 vp) seuraavasti: ”Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkomista ja totaalikieltäytymistä koskevia rangaistussäännöksiä ja seuraamusjärjestelmää on arvioitava uudelleen. Eräissä tapauksissa nykyiset rangaistukset eivät ole

oikeassa suhteessa teon haitallisuuteen ja moitittavuuteen nähden. Rikosoikeudellisten rangaistusten valikoimaa on viime vuosikymmeninä lisätty ja esimerkiksi ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavan yhdyskuntapalveluksen soveltuvuutta totaalikieltäytymiseen on tutkittava.”

Työryhmän mietinnössä tällainen pyrkimys on torjuttu totaalikieltäytymisen osalta, josta rangaistaisiin talio-periaatteen (”silmä silmästä”) tapaan: puoli päivää vankeutta päivästä palvelusta..

Jo voimassaoleva siviilipalveluslaki merkitsi käytännön tasolla rangaistavuuden laajentumista tässä pykälässä kuvattujen tekemuotojen kohdalla. Aiemmin (L aseettomasta ja siviilipalvelusta 14 §) siviilipalveluksen välttämisen (vastaa nykyistä 26§ 1 momenttia) tunnusmerkistön toteutuminen edellytti paitsi siviilipalvelusmiehen saapumatta jäämistä palveluspaikkaan tai karkaamista palveluspaikasta myös sitä, että ”on perusteltua syytä otaksua, ettei hän ottaisi ojentuakseen kurinpitorangaistuksesta”.

Asevelvollisuudesta kieltäytymisen tunnusmerkistön kuuluu kieltäytyminen asevelvollisuuslain mukaisen palveluksen suorittamisesta, se ettei kieltäytyjä hae siviilipalvelukseen ja lisäedellytys: ”eikä ilmeisesti ojentuisi rikoslain 45 luvun nojalla määrättävästä tai tuomittavasta seuraamuksesta”. Ei ole mitään syytä, miksi samanlaisista teoista voidaan lopulta melko satunnaisista syistä tuomita yhden palvelusvelvollisten ryhmän jäsenelle kurinpitorangaistus, toisen ryhmän jäsenelle vain ehdotonta vankeutta. Siviilipalvelusrikoksen tunnusmerkistöön on yleisten kriminaalipoliitisten ja rikosoikeudellisten periaatteiden ja yhdenvertaisuuden vuoksi tarpeen lisätä vastaava varaus, esimerkiksi muotoilulla, ettei tekijä ilmeisesti ojentuisi kurinpitorangaistuksesta.

Muihin kuin kirjallisesti kieltäytyneisiin ei maksimirangaistusta pitäisi pääsääntöisesti soveltaa. Siviilipalveluslain 26 § 1 momentin perusteella on syytteitä nostettu niin lapsen kiireellisen leikkauksen kuin juopottelukierteenkin vuoksi palveluksesta poisjääneitä vastaan. Kysymys ei ole ollut arkikielen merkityksessä ”siviilipalveluksesta kieltäytymisestä” vaan pysyvyytensä suhteen epävarmasta poissaolosta. Monesti pitkien poissaolojen taustalla saattaa mielenterveyden ongelmia, joita ei missään vaiheessa oteta asianmukaisesti huomioon, kun rikosilmoitus on kerran tehty, asianosainen kun usein ei itse osaa hoitaa asiaansa.

Tunnusmerkistöön voisi myöskin lisätä teon seurauksena siviilipalveluksen suorittamatta jääminen. Tällöin rikoslain tehokasta katumista koskevaa säännöstä voitaisiin soveltaa nykyistä laajemmin. Käytännössä syyttäjät ja tuomioistuimet luopuvat toimenpiteistä jo nykyään melko usein, jos tekijä tekee uskottavaksi tahtonsa suorittaa palvelus loppuun. Missään tapauksessa perusteluihin ei tule kirjoittaa nykykäytännönkin vastaisia rajoituksia rikosilmoituksen peruuttamiselle. Siviilipalveluskeskuksella tulee olla oikeus peruuttaa rikosilmoitus myös siviilipalvelusrikosasian ollessa vireillä, kuten se joskus on tehnytkin..

Tunnusmerkistö on nyt kirjoitettu niin, että ehdottomalla vankeudella tulisivat rangaistavaksi teot, jotka sotilaan tekemänä olisivat poissaolorikoksia ja vain poikkeustapauksessa sellaisia, että vankeus tuomittaisiin ehdottomana.

Sanottu tulee vastaavasti ottaa huomioon 73 § osalta.

76 § Rikosilmoitus

Liitto kannattaa rikosilmoitusten tekemisen keskittämistä siviilipalveluskeskukseen. Perusteluissa on asianmukaisesti korostettu epäillyn kuulemisen tarvetta. Perusteluissa olisi tarpeen mainita asian tutkimiseen vaikuttavina seikkoina ainakin selvitys palveluskelpoisuuden arvioinnin tarpeesta, milloin sitä ei ole vastikään tehty.

79 § Siviilipalveluksesta kieltäytymistä ja siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Kuten edellä 72 § kohdalla on todettu, poikkeussäännöksistä olisi luovuttava.

84 § Oikeudenkäynti ja tuomioistuimen ja virallisen syyttäjän tiedonantovelvollisuus

Liitto pitää tärkeänä, että siviilipalvelusvelvollisuuden rikkomisesta epäillyille ja syytetyille annetaan yhtä laajat oikeudet oikeudenkäyntiavustajaan kuin varusmiehillä on sotilasoikeudenkäyntilain nojalla.

12 LUKU REKISTERIT JA TIETOSUOJA

86 § Rekisterinpitäjät

2 momentin mukaan siviilipalveluspaikkojen vastuhenkilöt myöntävät työministeriön antaman luvan puitteissa siviilipalvelusrekisteriin rajatut käyttöoikeudet siviilipalveluspaikan muille siviilipalvelusvelvollisten asioita hoitaville henkilöille.

Tällainen henkilö olisi 43 § 2 momentissa tarkoitettu vastuhenkilön määräämä muu siviilipalveluspaikan henkilö, jolle voi kuulua tehtävien palvelustehtäviin määrääminen ja työpalveluun liittyvän perehdyttämisen järjestäminen. On epäselvää, miksi tämä tarvitsisi käyttöoikeuden. Siviilipalvelusmiehen tehtävät on tarpeen sopia riittävän yksilöidysti ennen palveluksen alkamista sitoumuslomakkeella. Jos tehtäviin liittyy epäselvyyttä tai erimielisyyttä, niiden ratkaiseminen kuuluu siviilipalvelusmiehen valvonnasta ja kurinpidosta vastaavalle henkilölle. Tällä olisi käytettävissään aina esimerkiksi siihen tarvittavat siviilipalvelusmiehen tietoja ja taitoja, terveydentilaa tai aiempia palvelustapahtumia koskevat tiedot. Suurissakin palveluspaikoissa – ja erityisesti niissä – on pidettävä huoli siitä, ettei jokapäiväinen työnjohto irtoa siviilipalvelusmiehen oikeuksia ja velvollisuuksia koskevasta vastuusta. Perusteluissa mainitaan esimiesten lisäksi tietojen päivitys- tai katseluoikeutta tarvitsevana ryhmänä matkalippujen allekirjoittajat. Tämäkään tehtävä ei edellytä rekisteritietojen käyttöoikeutta.

Jos kuitenkin rajoitettuja käyttöoikeuksia myönnetään, perusteluissa mainitun teknisen rajaamisen on estettävä muun kuin kyseisen henkilön tehtävän välttämättä vaatiman tiedon saaminen.

88 § Rekisterin tietosisältö

Siviilipalvelusrekisteriin merkittäisiin monenlaisia arkaluontoisia ja riskejä sisältäviä tietoja, joista osaa kommentoimme tiedonsaantioikeuksia koskevan 91 § yhteydessä. Esimerkiksi vakaumusta tai uskonnollista yhdyskuntaa koskevien tietojen merkitseminen tulee tapahtua miehen omalla suostumuksella. Ruokavalioon, palvelustehtäviin, palveluspaikkoihin ym. liittyvät vakaumusta koskevat seikat on joka tapauksessa tarpeen selvittää koulutusjakson alkaessa.

90 § Tietojen poistaminen siviilipalvelusrekisteristä

On aihetta kysyä, onko Sota-arkisto siviilipalvelusmiesten henkilöasiakirjojen asianmukainen loppusäilytyspaikka.

91 § Ulkopuoliset tietolähteet

1 momentti:

- 1) uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluminen:

Onko tarkoitus pyytää tietojen massaluvutuksia? AKL vastustaa tällaista ajatusta. Näin kerättäisiin suuri määrä arkaluontoisia henkilötietoja, jotka eivät kuitenkaan antaisi riittävää tai edes oikeaa kuvaa henkilökohtaisesta vakaumuksesta, sikäli kuin sillä olisi palveluksen kannalta merkitystä.

- 3) terveydentilatietojen saaminen:

Tällaisia tietoja ei tule saada miehen tietämättä eikä tahdon vastaisesti.

Lääkäreillä ei välttämättä ole palveluskelpoisuuden arvioinnin kannalta tarpeellista tietoa, koska se vaatii myös myös ratkaisukäytännön ja sitä ohjaavien normien tuntemista. Melko moni lääkäri ei tiedä, että nykyisen lain 10 § ja asetuksen 16 § mukaan on noudatettava yhtenäisiä kriteerejä eri palvelusmuodoissa olevien palveluskelpoisuuden arvioimisessa, mikä käytännössä merkitsee sitä että siviilipalveluksesta vapauttamisen kannalta relevanttia tietoa jäisi antamatta. On myös mahdollista, että lääkäri uskoo antavansa relevanttia tietoa vaikkei se sitä ole. Mahdollista on myös, että lääkäri kieltäytyy eettisistä syistä. Joka tapauksessa myös lääkärit ja asetettaisiin kohtuuttomaan asemaan.

Eräässä tapauksessa siviilipalveluskeskus oli pyytänyt miestä toimittamaan peruskouluaikaisia terveydentilatietojaan, jotka olivat miehen ja hänen asiamiehensä mielestä ilmeisen irrelevantteja eivätkä ne vakuuttaneet myöskään keskuksen lääkäriä. Mies vapautettiin palvelusvelvollisuudesta vastoin siviilipalveluskeskuksen lääkärin kantaa ja keskuksen johtajan merkinnällä kohdassa, jossa piti olla lääkärin merkintä, kuten Helsingin hallinto-oikeus kumotessaan päätöksen totesi. Ei siis ole varmaa, että keskukseen kykenee arvioimaan tietojen tarpeen palveluskelpoisuuden kannalta.

- 4) mielenterveyspalvelujen käyttöä koskevat tiedot:

Edellä 3)-kohdan osalta lausuttu pätee myös tässä. Mahdollisesti tietoisuus tietojensaantioikeudesta voisi joissakin tapauksessa estää mielenterveyspalvelujen käyttöä ennen palvelukseenastumista leimautumisen pelossa.

92 § Tietojen luovuttaminen

Tietojen luovuttaminen asevelvollisuusrekisteriin on perusteltavissa vain sikäli, kuin mies voi joutua asevelvollisuuslain mukaiseen palvelukseen. Pykälää voisi täsmentää. Kysymys on perustuslain mukaan lailla säädettävästä henkilötietojen suojasta ja lisäksi perustuslain 80 § nojalla, esityöt huomioon ottaen, täsmällisempi sääntely on tarpeen.

13 LUKU MUUTOKSENHAKU

94 § Muutoksenhaku siviilipalveluskeskuksen tai siviilipalveluspaikan päätökseen

Seitsemän päivän valitusaika on osoittautunut monissa tapauksissa liian lyhyeksi. Palveluspaikkaa koskeva päätös on luonnollisesti tehtävä nopeasti. Kunnollisen valituksen laatiminen ja mahdollisesti asiamiehen hankkiminen sitä tekemään vaatii kuitenkin enemmän aikaa, ja valituksen käsittely vie joka tapauksessa pitkään. Riittäisi, jos siviilipalvelusvelvollisen olisi valitusoikeuden säilyttämiseksi ilmoitettava vastustuksensa ja sen perusteet kirjallisesti seitsemän päivän määräajassa, mutta muutoin noudatettaisiin normaalia 30 päivän valitusaikaa. Tällöin asian selvittämiseen ja mahdolliseen päätöksen oikaisemiseen olisi mahdollisuus ilman raskaan valitusprosessin käynnistämistä.

95 § Muutoksenhaku kurinpitorangaistukseen

94 §:ssä ehdottamamme menettely sopisi samoista syistä myös muutoksenhakuun kurinpitorangaistuksesta.

14 LUKU ERINÄISET SÄÄNNÖKSET

97 § Hakeutuminen asevelvollisuuslain tai naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain mukaiseen palvelukseen

Tässä pykälässä olevista rajoituksista tulisi voida poiketa erityisistä syistä. Tämä koskee varsinkin miehiä, jotka eivät voi palata asevelvollisuuslain mukaiseen palvelukseen vain siitä syystä, että ovat saapuneet saamansa määräyksen mukaisesti siviilipalveluskeskukseen.

15 LUKU VOIMAANTULO- JA SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET

103 § Siirtymäsäännökset

Mikäli uuteen siviilipalveluslakiin sisältyy palvelusajan lyhennys, siirtymäsäännökset on kirjoitettava niin, että lyhyempi palvelusaika koskee myös niitä siviilipalvelusmiehiä, joiden palvelus on kesken lain astuessa voimaan.